

Лекція 1. Аналітична діяльність: сутність та основні поняття

План

1. Поняття «аналітика», сутність та суб'єкти інформаційно-аналітичної діяльності.
2. Класифікація аналітичної діяльності
3. Професійні вимоги до рівня фахової підготовки аналітика

1.1. Поняття «аналітика», сутність та суб'єкти інформаційно-аналітичної діяльності.

Слово «аналітика» походить від грецького слова *analytike* [techne], що в перекладі означає мистецтво аналізу; мистецтво розчленовування понять, початків, елементарних принципів, за допомогою яких міркування набувають доказового характеру. Поняттям «аналітика» Аристотель позначив розділ логічної науки, присвячений строгим силогістичним розміркуванням. За І. Кантом, трансцендентальна аналітика суть розчленовування самої здатності розуму - виділяє «елементи чистого розсудливого пізнання, без котрих взагалі немислимий жоден предмет». Існує й технічне трактування цього слова - як область вивчення властивостей геометричних об'єктів - крапок, ліній, поверхонь і тіл - засобами алгебри за допомогою методу координат.

Пізніше поняття «аналітика» стало використовуватися в логіці у значенні способу вирішення питання від наслідків до початків, від дії або явищ до причин. Аналітик, у свою чергу, є фахівцем, здатним вирішувати завдання аналітики. На сьогоднішній день у зв'язку з глобальною інформатизацією сфер діяльності людини аналітики стають все більш і більш затребуваними.

Термін «аналітика» включає два змісти.

1. Під аналітикою розуміють, насамперед, галузь діяльності, що стрімко розвивається і базується на одержанні інформації за допомогою аналітичних методів для потреб практичної діяльності. Аналітика в цьому аспекті виступає як діяльність із виробництва знання про процес і в процесі вироблення, прийняття й реалізації політичних рішень.

2. Інший аспект трактування аналітики - це ототожнення її із прикладною політико-управлінською дисципліною, що використовує множинні методи дослідження й аргументації з метою розробки принципів і методів підготовки, прийняття і здійснення публічно-політичних рішень у проблемних ситуаціях, що є суспільно значущими.

Основоположником аналітики вважають Аристотеля, який у фундаментальній праці «Аналітика» заклав основи аналітичного мислення. Він дав розуміння аналізу (грец. *analysis* - розкладання, розчленовування, розбір) - методу дослідження, сутність якого в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленовується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу полягає в тому, щоб відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до більш простого. Значення аналізу в науці було обґрунтоване Р.Декартом. Видатний англійський філософ Б.Рассел вважав аналіз основним джерелом наукового прогресу як методу наукового пізнання, що дає змогу виділити й вивчити вихідні складові об'єкта.

Аналітику не можна ототожнювати з аналізом. Вона являє собою специфічне суспільне явище, а не тільки інструмент розумової діяльності людей. Це складне поліструктурне утворення, яке можна розглядати з позиції діяльного, інституціонального, організаційного, ціннісного, гносеологічного, а також технологічного підходів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Багатогранність поняття «аналітика»

	Визначення
А	1. Методологічна основа процесу обробки інформації
Н	2. Методологія пізнання, що використовується для отримання нового знання за

А Л І Т И К А	допомогою як наукових, так й інтуїтивних методів
	3. Форма мислення та світогляду, що спирається на науковий підхід
	4. Сутність знань про процеси реального миру
	5. Засіб переробки інтуїтивних представлень у логічний, раціональний план мислення
	6. Форма наукового знання, що використовується в процесах управління, перш за все - для прийняття управлінських рішень
	7. Сукупність методів, за допомогою яких можна визначити приховані думки в текстах та реальних соціально-політичних та економічних процесах
	8. Коротка назва інформаційно-аналітичної роботи
	9. Процес узагальнення та аналізу розрізнених неповних та часто повторюваних даних про обставини
	10. Процес систематизації змісту за допомогою схематизації, конструювання та моделювання сутності елементів і зв'язків
	11. Процес розділення об'єкту на складові частини та наступного синтетичного об'єднання їх в певну систему
	12. Принцип конструктивного спрощення для визначення форм взаємодії елементів цілого і розкриття внутрішньої структури будь-якого об'єкту вивчення
	13. Ядро науково-дослідної роботи
	14. Основа інтелектуальної, логічної діяльності, що направлена на вирішення практичних завдань

Виходячи з перелічених визначень пропонується наступне поняття аналітики: *Аналітика* представляє собою дисципліну, що об'єднує три важливих компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу та технологічне і методологічне забезпечення розробки і створення засобів для її здійснення (проведення). Оскільки сутність аналітики, як наукової дисципліни, насамперед, пов'язана з методологічною і інтелектуально-технологічною сторонами діяльності, спрямованої на вирішення завдань управління або синтезу нових знань, можна уточнити *зміст* поняття аналітики:

Аналітика - це цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного і технологічного забезпечення індивідуальної і колективної розумової діяльності, яка дозволяє ефективно оброблювати інформацію з метою удосконалення якості існуючих і набуття нових знань, а також підготовки інформаційної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень.

На думку вчених, *інформаційно-аналітична діяльність* – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття рішень.

Прийняття рішень - це науковий напрям, завданням якого є синтез раціональних схем вибору альтернатив і оцінювання їх якостей. Завдання його в тому, щоб із багатьох конкуруючих стратегій рішення деякої проблеми, на основі аналізу умов і наслідків її реалізації вибрати кращу (оптимальну). Істотним доповненням до останньої фрази є те, що під умовами розуміється не деяка картина "насьогодні", що застигла, але і ті умови, які можуть скластися за час реалізації стратегії.

Сьогодні аналітика – це розгалужена і складна система знань, складовими частинами якої є й інші науки: логіка (наука про закономірності правильного мислення), методологія (система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (наука, що відкриває нове в різних сферах життя), інформатика (наука про інформацію, способи її отримання, накопичення, обробки і передачі). В сучасних умовах роль аналітичної діяльності постійно зростає. Аналітики все більше і більше впливають на розвиток людства, всі сфери суспільного життя. У багатьох, особливо в економічно розвинених країнах масово створюються інформаційно-аналітичні служби в різних

органах державної влади, приватних структурах, партіях тощо. Серед *причин* такого бурхливого розвитку інформаційно-аналітичних служб виділимо:

- систематичне об'єктивне зростання рухливості суспільних, економічних, політичних процесів в світовому масштабі з їх структуруванням, динамічним розвитком, але з непередбачливою поведінкою. Зрозуміло, що є необхідність дати оцінку цим процесам, що весь час змінюються;

- в соціальному управлінні сучасна людина зіткнулася з проблемами, які потребують осмисленого вирішення. Ускладнення соціальних систем (а це - об'єктивний процес) веде до росту їх нестабільності, кризових явищ. Намагання уникнути втрат примушує управлінців шукати оптимальні рішення з мінімальними ризиками. Для цього їм необхідний всебічний аналіз ситуації з наступними висновками, що дозволить досягти бажаного результату;

- напружена динаміка росту соціальних процесів породжує величезні неконтрольовані, суперечливі потоки інформації, які потребують відповідного дослідження, аналізу, контролю, що без ефективних сучасних аналітичних технологій неможливо зробити;

- зростання конкуренції, а той конфронтації між державами за володіння зонами впливу, економічними важелями, природними ресурсами тощо. Аналітичні служби дозволяють приймати такі управлінські рішення, які забезпечують від конфліктів, контролюють та прогнозують кризові явища.

В сучасних умовах інформаційно-аналітична діяльність стає необхідною потребою суспільства, одним із найважливіших факторів стабільності і життєдіяльності держави.

Інформаційно-аналітична діяльність безсумнівно є широкою і багатогранною сферою діяльності. Вона включає в себе підбір і систематизацію фактів щодо певного питання, їх оцінку, відбір, тлумачення, чітко й продумане викладення в усній або письмовій формі. Варто зазначити, що добування необхідних матеріалів, діяльність, пов'язана з придбанням, систематизацією, перекладом і поширенням книг та документів сюди не відноситься. Головна *мета* аналітичної діяльності полягає в отриманні максимальної користі від інформації, яка є в розпорядженні, щоб правильно зрозуміти і оцінити ситуацію, бачити її у перспективі, а в кінцевому підсумку – успішно діяти.

Інформаційно-аналітична робота – це процес, в результаті якого первинна інформація (сирі факти) перетворюються у вторинну, нову, аналітичну інформацію, довершену продукцію, передбачену для передачі замовнику.

З позиції діяльнісного підходу аналітичну діяльність можна розглядати як специфічну діяльність деякого суб'єкта у певному проблемному полі. Зокрема, аналітична діяльність в управлінні реалізується за двома класами суб'єктів: за рівнем організації й залежно від належності до сфери реалізації аналітики й використання результатів.

1. Перший клас охоплює значний спектр суб'єктів - від спеціальних аналітичних інституцій до менеджерів організації. До аналітичної діяльності відносять ті процедури і процеси інтелектуальної діяльності, які мають ознаки творчості, породжують нову інформацію, дозволяють виявляти нові проблеми або їх аспекти, пропонувати нетрадиційні способи їх вирішення. Найбільш розвинутою суб'єктною формою аналітичної діяльності виступають аналітичні організації, центри, "фабрики думки". Як пише американський дослідник П.Діксон, "Вони не створюють майже нічого речовинного, крім паперів. Головний їхній продукт - це теоретичні вишукування, звичайно втілені у форму звітів або досліджень, що являють собою варіанти різних заходів, оцінки, проекти, теорії, рекомендації, попередження, перспективні плани, статистичні зведення, прогнози, описи методів, тести, аналізи або просто нові ідеї".

Реалізується аналітична діяльність аналітичними центрами, а також відділами аналітики в організаціях, які задовольняють потреби організації в значних обсягах спеціалізованої аналітичної інформації. Аналітики-консультанти зі сторони виконують, як правило, найскладніші завдання, пов'язані з розробкою програм антикризової діяльності,

модернізації організації, її досліджень. Значну роль відіграє аналітична діяльність самого керівника та його команди.

2. До другого класу входять аналітики залежно від основних напрямів її прояву, таких як державне управління, місцеве самоврядування, бізнес, громадянське суспільство. Тому як суб'єкти аналітичної діяльності можуть виступати аналітики цих сфер (рис. 1).

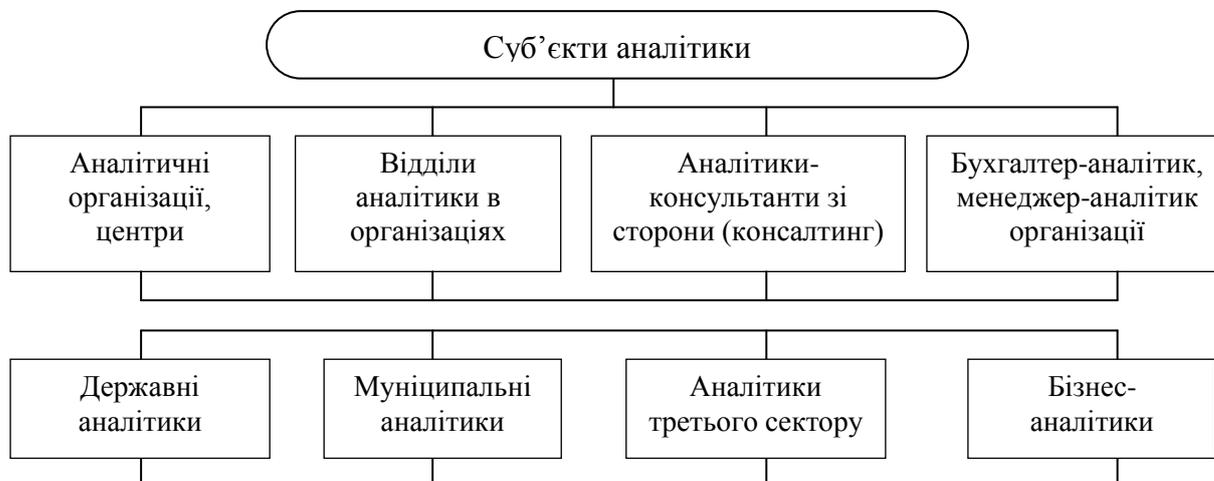

Рис. 1.1 Суб'єкти аналітичної діяльності

1.2. Класифікація аналітичної діяльності

Аналітична діяльність може бути класифікована за такими ознаками, як тип ціннісної орієнтації, тип об'єкта аналізу (сфери положення об'єкта), тип курируючої науки, тип домінуючого методу, рівень пізнання, місце в дослідженні, тип організації, тип кадрового забезпечення, ступінь відкритості для суспільства, а також тип часової детермінації. При цьому кожний різновид аналітичної діяльності має своє призначення в суспільстві, характеризується технологічною специфікою (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Класифікація аналітичної діяльності	
Ознаки класифікації / Види аналітичної діяльності та їх характеристика	
<ul style="list-style-type: none"> • За типом ціннісної орієнтації 	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Конструктивна аналітика орієнтована на творче вирішення проблеми з погляду суспільного блага. 2. Деструктивна аналітика спрямована на руйнування, розпалення конфліктів, досягнення результату за рахунок суспільного блага 	
<ul style="list-style-type: none"> • За типом об'єкта аналізу (сфери положення проблеми) 	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічна аналітика орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів, залежно від величини об'єктів поділяється на макроекономічну і мікроекономічну аналітику. 2. Екологічна аналітика осмислює екологічні системи, взаємодії людини й природи. 3. Управлінська аналітика припускає дослідження управлінських систем, особливо процесів прийняття рішень. 4. Соціальна аналітика припускає аналіз об'єктів, явищ і процесів соціальної сфери суспільства. 5. Політична аналітика відображає політичні явища, інститути і процеси (містить у собі власне політичний аналіз й аналіз політики як об'єкта). 6. Педагогічна аналітика спрямована на вивчення процесів виховання. 7. Ментальна аналітика досліджує духовні процеси 	

<ul style="list-style-type: none"> • За типом курируючої науки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Філософська аналітика - це осмислення всього суцього з позицій філософії. 2. Аксиологічна аналітика - розуміння цінності явищ із позиції науки про цінності. 3. Прогностична аналітика орієнтована на використання досягнень прогностики, осмислення явищ сьогодення з позиції запитів майбутнього. 4. Історична аналітика вивчає явища минулого, а також сьогодення в аспекті наступності, з позицій історичної науки. Економічна аналітика - дослідження на інструментальній базі економічних наук. 5. Політологічна аналітика осмислює політичні об'єкти, інститути, процеси з позиції політології. 6. Соціологічна аналітика ґрунтується на вивченні суспільства і його підсистем з позицій соціологічної науки. 7. Праксеологічна аналітика орієнтована на дослідження ефективності й раціональності діяльності з погляду праксеології. 8. Психологічна аналітика використовує арсенал психології. 9. Культурологічна аналітика застосовує культурологію. 10. Етична аналітика ґрунтується на принципах етики. 11. Естетична аналітика вивчає явища з позицій естетики
<ul style="list-style-type: none"> • За типом домінуючого методу
<ol style="list-style-type: none"> 1. Системна аналітика застосовує системний підхід (структурний, функціональний, структурно-функціональний). 2. Логічна аналітика ґрунтується на інструменті логіки. 3. Причинно-наслідкова аналітика спирається на причинно-наслідковий підхід до явищ дійсності. 4. Проблемна аналітика припускає застосування проблемного підходу до вивчення реальності. 5. Статистична аналітика ґрунтується на принципах і методах статистики (кореляційний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, коваріаційний різновиди аналізу). 6. Програмно-цільова аналітика спирається на програмно-цільовий метод. 7. Балансова аналітика ґрунтується на методі балансу. 8. Ситуаційна аналітика припускає осмислення складних ситуацій
<ul style="list-style-type: none"> • За рівнем пізнання
<ol style="list-style-type: none"> 1. Методологічна аналітика припускає осмислення об'єктів і процесів з погляду принципів, методів, прийомів. 2. Теоретична аналітика являє собою аналіз із позицій уже наявної теорії або її побудови. 3. Емпірична, або фактологічна аналітика орієнтована на виявлення фактів та їх закономірностей
<ul style="list-style-type: none"> • За місцем у дослідженні
<ol style="list-style-type: none"> 1. Первинна аналітика виступає складовою дослідницького процесу одержання й осмислення результатів. 2. Вторинна аналітика являє собою осмислення результатів проведених раніше досліджень
<ul style="list-style-type: none"> • За типом організації
<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналітика державних організацій здійснюється в органах державної влади. 2. Аналітика органів місцевого самоврядування здійснюється в органах державної влади. 3. Аналітика організацій третього сектору здійснюється суспільними неприбутковими організаціями. 4. Персональна аналітика здійснюється окремими аналітиками без включення їх у спеціальну організаційну структуру
<ul style="list-style-type: none"> • За типом кадрів
<ol style="list-style-type: none"> 1. Професійна аналітика здійснюється професійно підготовленими кадрами за відповідну винагороду.

2. Непрофесійна аналітика здійснюється людьми без спеціальної професійної підготовки
• За ступенем відкритості для суспільства
1. Відкрита (публічна) аналітика характеризується публічною презентацією результатів аналізу. 2. Закрита аналітика: результати підпадають під державну, корпоративну або службову таємницю
• За типом часової детермінації
1. Актуальна аналітика здійснюється в межах проблем сьогодення. 2. Ретроспективна аналітика орієнтована на проблеми минулого. 3. Прогностична аналітика орієнтована на віддалений результат тих чи інших дій або рішень

Таким чином, аналітика являє собою соціальне явище, що швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності.

Найбільш важливою серед них є *інституціоналізація аналітичної діяльності*, яка стає поширеним і впливовим видом соціально-економічної діяльності, що все сильніше спирається на цінності, норми й стандарти, які формуються в суспільстві.

Особливу грань соціалізації ІАД являє собою феномен «масової аналітики». У різних ЗМІ (телебачення, традиційна і електронна періодика) сформувалися інформаційно-аналітичні рубрики, передачі, жанри, розраховані на інтереси широкої громадськості. Адресна експертиза актуальних подій і тенденцій вітчизняної та світової політики, економіки, соціальних, екологічних та інших проблем потіснила суто інформаційні жанри ЗМІ, зайняла певне місце в діапазоні інформаційних потреб пересічних громадян. Фундаментальні причини, що породили даний феномен, очевидні: ускладнення інформаційного контексту повсякденного буття соціально жорстко проявилася і оголила залежність обивателя від глобальних, національних, регіональних процесів, інформаційна включеність пересічного громадянина у світові події (поінформованість, обізнаність як синоніми причетності, як ефект співучасті). Все це призвело до виникнення стійкого інтересу до *аналітики*, що виконує по відношенню до широкого загалу пояснювальну, прогностичну та консалтингову функції. Особлива соціокультурна місія «масової аналітики» полягає в її методологічній функції: аналітичні матеріали не тільки пояснюють закономірності реальності, але і демонструють зразки аналізу подій і фактів, методи інтерпретації їх смислів, формують інформаційну культуру, відповідну інформаційного режиму громадянського суспільства. Разом з тим, було б неправильно стверджувати, що соціалізація аналітики означає лише соціально позитивні процеси. Інструментальний характер аналітики, що забезпечує прийняття управлінських рішень, розробку сценаріїв дій у складних соціальних обставинах, перетворює її в *ефективну соціально-інформаційну технологію*, яка дозволяє керувати різними сферами суспільств маніпулювати людською свідомістю, формувати громадську думку, програмувати певні соціальні реакції.

1.3. Професійні вимоги до рівня фахової підготовки аналітика

Ефективний розвиток аналітики вимагає підготовки фахівців у галузі аналітичної діяльності, системного аналізу, пошуку й обробки інформації, проведення наукових досліджень. Немаловажне й те, щоб знаннями, уміннями й навичками аналізу володів кожен керівник. Тому кожного керівника певною мірою можна вважати аналітиком. Управлінський консультант-аналітик - це одна зі знакових фігур сучасного менеджменту.

Специфіка професії аналітика:

Плюси професії:

- це добре оплачувана праця;

- творча робота - кожен проект унікальний і вимагає свого підходу до розробки;

- видима і відчутна користь діяльності, коли робочий процес в організації має чіткий стиль і послідовність;
- придбання навичок комунікативного спілкування, а також розширення кола корисних знайомств за рахунок проектів у різних організаціях.

Мінуси професії:

- високий робочий ритм, брак часу;
- нерідко користувачі негативно ставляться до впровадження нового;
- робота аналітика не завжди обмежується рамками одного міста, а тому людям цієї професії багато часу доводиться проводити у відрядженнях;
- клієнт не завжди в змозі зрозуміти інформаційно-аналітичний продукт, звідси розбіжності, суперечки, незрозуміння;
- часто замовник не може сформулювати завдання.

У сформованій практиці оцінки роботи аналітиків виділяють наступні *ділові якості*: професійна майстерність; ініціативність; організованість; відповідальність; пунктуальність; поінформованість; дипломатичність, уміння зберігати службову таємницю; гарна пам'ять; відданість роботі.

Для того, щоб виробити й розвинути названі ділові якості, аналітику потрібно мати цілий ряд *особистих якостей*. Більшість із цих якостей закладається в людині вихованням у родині, школі. В залежності від отриманого виховання ступінь їхнього розвитку в різних людей різна, багато чого тут залежить від індивідуальних нахилів, звичок, типу нервової системи. *Інтелегентність*. Ця якість має на увазі здатність і уміння аналітика тактовно, чемно вести бесіду; стримувати і не виявляти негативні емоції; дотримуватись прийнятих в нашому суспільстві норм поведінки й спілкування; стежити за культурою свого зовнішнього вигляду і робочого місця. *Працьовитість*. Виробляється в людині з дитячих років. Однак це не означає, що якщо ця якість не сформована в дитинстві, то її неможливо виробити в собі, будучи вже дорослою людиною. Привчити себе виконувати потрібну для справи роботу з гарною якістю, не звертаючи увагу на власне небажання, нелегко, але цілком під силу кожному, якщо поставити перед собою таку мету. Виховання працьовитості — необхідна якість кожної людини незалежно від того, яку посаду він займає, на якій ділянці працює. *Сумлінність*. Аналітик повинен обов'язково виконувати ту роботу, результати якої важливі для вирішення тих чи інших завдань. Якщо обіцяв виконати що-небудь, необхідно стримати слово. Навіть якщо результат буде небажаний, у аналітика повинна бути впевненість, що він зробив усе від нього залежне. Не слід перекладати на інших співробітників свої обов'язки для того, щоб уникнути відповідальності, перекладати провину на іншу людину за невиконану чи погано виконану роботу. *Уміння адаптуватися*. Потрібно вміти швидко переключатися з одного виду діяльності на інший, правильно розраховувати час, особливо в період великих навантажень. *Акуратність*. Усяка недбалість у роботі з документами, в одязі, в організації робочого місця створює дуже неприємне враження про самого аналітика, навіть у тому випадку, якщо він має інші позитивні особисті якості. Серед інших особистих якостей, що потрібні сучасному аналітику, можна відзначити і такі, як уміння швидко вслухатись в суть подій чи явищ, контактність, розумна обережність у прийнятті рішень, артистизм — якість, що допоможе аналітику перебороти особисті емоції заради справи, почуття гумору, здатність до самостійного навчання, розширення кругозору. Потрібно вміти знаходити спільну мову з кожним, з ким доведеться спілкуватися, а спілкуватися доведеться багато. В ході обговорення швидко входити в курс справи, уловлювати суть і оптимізувати об'єм робіт (іноді завдання виявляється значно простішим, ніж припускає замовник).

Отже, *аналітик* - це поняття більш широке, ніж просто експерт в якійсь галузі знань, його інтелектуальний інструментарій і досвід практичної діяльності набагато ширший і не обмежується однією предметною сферою.